

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ, МАРКЕТИНГУ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

«ЕКОНОМІКА ПРАЦІ І СОЦІАЛЬНІ ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ»

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ ТА ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГА

(включаючи електронну пошту, робочий час / місцезнаходження тощо).

Викладач (-і)	Бургман Марина Костянтинівна
Контактний тел.	<u>+38(061)764-67-50 (внутр. 169)</u>
Е-mail:	mara.burg69@gmail.com
Сторінка курсу на сайті підтримки навчальних програм КПУ	http://www.zhu.edu.ua/cpu_edu/course/view.php?id=46
Консультації	<i>Очні консультації:</i> за графіком консультацій викладача, а. 511, головний корпус КПУ <i>Консультації off-line:</i> шляхом повідомлення на сторінці навчальної дисципліни сайту підтримки навчальних програм КПУ http://www.zhu.edu.ua/cpu_edu/message

АНОТАЦІЯ

Навчальна дисципліна «Економіка праці й соціально-трудові відносини» є нормативною для студентів бакалаврської програми спеціальності 051 Економіка (освітні програми: Економіка підприємства, Економічна кібернетика). Згідно з навчальним планом денної форми навчання вивчення дисципліни заплановано на 6 семестр (3 курс).

Курс передбачає набуття студентами теоретичних і практичних знань щодо розвитку та регулювання соціально-трудових відносин на основі соціального партнерства, регулювання попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці; проблемам інтеграції соціально-трудових відносин України в систему відносин, визнану Міжнародною організацією праці.

Освітній процес з дисципліни здійснюється за такими формами: навчальні заняття; самостійна робота; контрольні заходи.

Видами навчальних занять згідно з навчальним планом є: лекції; практичні заняття, самостійна робота, а також консультації.

Практичні заняття передбачають: перевірку домашніх завдань; перевірку засвоєння студентами лекційного матеріалу; рішення задач, тестування.

Самостійна робота студентів полягає у засвоєнні вивченого навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача.

Консультації призначені для роз'яснення студентам теоретичних або практичних питань.

Засвоєння навчального матеріалу перевіряється за допомогою поточного контролю, який здійснюється на практичних заняттях у формі усних відповідей, самостійних робіт та підсумкових тематичних контрольних робіт.

Підсумковий (семестровий) контроль після завершення 2 семестру здійснюється у формі екзамену.

ФОРМАТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Всього кредитів	Всього годин	Аудиторних годин	У тому числі			Сам. робота
			Лекц.	Лабор.	Семін. (практ.)	
4	120	56	32	-	24	64

ОЗНАКИ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальний рік	Курс (рік навчання)	Семестр	Загальна/ професійна	Обов'язкова/ вибіркова
2021/2022	3	6	професійна	обов'язкова

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни

Економіка праці і соціально-трудова відносина як навчальна дисципліна своєю метою ставить формування теоретичних і практичних знань щодо системного оцінювання діяльності організацій, виявлення внутрішніх резервів раціонального використання матеріальних трудових і фінансових ресурсів; функціонування, розвитку та регулювання соціально-трудова відносин на основі соціального партнерства, регулювання попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці.

Завдання навчальної дисципліни

- сприяти вивченню проблем щодо виявлення внутрішніх резервів раціонального використання матеріальних трудових і фінансових ресурсів;
- знаходити нові шляхи розвитку та регулювання соціально-трудова відносин;
- розуміння проблем інтеграції соціально-трудова відносин України в систему відносин, визнану Міжнародною організацією праці.

ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- основні теоретико-методологічні положення економіки праці;
- стан трудових ресурсів і трудового потенціалу країни;
- процес формування сучасної робочої сили і шляхи підвищення його ефективності;
- ринок праці як соціальну сферу розподілу й обміну робочої сили;
- політику доходів і оплати праці ;
- кон'юнктуру ринку праці в залежності від співвідношення попиту, пропозиції і ціни на працю.

Після вивчення дисципліни студенти повинні вміти:

- розраховувати індекси тривалості життя людини; рівні безробіття, зайнятості, заробітну плату;
- проводити аналіз відносин у соціально-трудовій сфері;
- застосовувати набуті знання щодо питань організації і управління працею;
- давати визначення основним поняттям курсу;
- аналізувати та синтезувати набуті знання.

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка, освітня програма: Економіка підприємства вивчення дисципліни «Економіка праці і соціальні трудові відносини» сприяє формуванню **компетентностей та програмних результатів навчання:**

Загальні компетентності

- ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 11. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

Спеціальні (фахові) компетентності

- СК 8. Здатність аналізувати та розв'язувати завдання у сфері регулювання економічних та соціально-трудових відносин.
- СК11. Здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем і процесів та із застосуванням сучасного методичного інструментарію.
- СК12. Здатність самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.
- СК14. Здатність поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з врахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.

Програмні результати навчання

- РН 6. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у сфері економічної діяльності.
- РН 11. Вміти аналізувати процеси державного та ринкового регулювання соціально-економічних і трудових відносин.
- РН 12. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.
- РН 14. Визначати та планувати можливості особистого професійного розвитку.
- РН 21. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик економічних систем різного рівня, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.
- РН 23. Показувати навички самостійної роботи, демонструвати критичне, креативне, самокритичне мислення.

ПЛАН КУРСУ

Назва змістових модулів та тем	Лекц.	Практ (сем.)	Завдання для самостійної роботи
Тема № 1. Об'єкт, предмет і завдання дисципліни	2	-	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Роль праці у розвитку людини і суспільства. Зміст і характер праці. 2) Формування і розвиток предмета дисципліни – Економіка праці і соціально-трудові відносини. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань для самоперевірки
Тема № 2. Трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства	4	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Відтворення населення і його характеристики (показники). 2) Трудовий потенціал: сутність, показники, структура. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань для самоперевірки
Тема № 3. Соціально-трудові відносини як система	4	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Сторони, суб'єкти і органи соціально-трудових відносин: загальна характеристика, рівні соціально-трудових відносин. 2) Характеристика методів регулювання соціально-трудових відносин. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань для самоперевірки
Тема № 4. Соціальне	2	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу,
Назва змістових модулів та тем	Лекц.	Практ (сем.)	Завдання для самостійної роботи

партнерство			<p>2. Самостійне опрацювання теоретичних питань:</p> <p>1) Сутність соціального партнерства та його роль у функціонуванні ринкової економіки.</p> <p>2) Зарубіжний досвід соціального партнерства, його сучасні форми, тенденції розвитку.</p> <p>3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм.</p> <p>4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.</p>
Тема № 5. Ринок праці та його регулювання	2	2	<p>1. Опрацювання лекційного матеріалу,</p> <p>2. Самостійне опрацювання теоретичних питань:</p> <p>1) Національні ринки праці: співвідношення внутрішнього і зовнішнього.</p> <p>2) Державна служба зайнятості, її роль у регулюванні ринку праці.</p> <p>3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм.</p> <p>4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.</p> <p>5 Підготовка до модульної контрольної роботи за теми 1-4.</p>
Тема № 6. Соціально-трудова відносини зайнятості	2	2	<p>1. Опрацювання лекційного матеріалу,</p> <p>2. Самостійне опрацювання теоретичних питань:</p> <p>1) Зайнятість як соціально-економічна категорія і передумова формування соціально-трудова відносин.</p> <p>2) Безробіття: сутність, типи, соціально-економічні наслідки.</p> <p>3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм.</p> <p>4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.</p> <p>5. Підготовка до модульної контрольної роботи за теми 1-6.</p>
Тема № 7. Організація і нормування праці	4	4	<p>1. Опрацювання лекційного матеріалу,</p> <p>2. Самостійне опрацювання теоретичних питань:</p> <p>1) Організація праці на робочому місці. Умови праці: сутність і значення.</p> <p>2) Нормування як засіб регламентування трудової діяльності.</p> <p>3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального</p>
Назва змістових модулів та тем	Лекц.	Практ (сем.)	Завдання для самостійної роботи

			завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.
Тема № 8. Продуктивність і ефективність праці	2	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Показники і методи виміру продуктивності праці. 2) . Резерви підвищення продуктивності праці та їх класифікація. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.
Тема № 9. Політика доходів і оплата праці	2	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Організація заробітної плати, її елементи і принципи. 2) Форми і системи заробітної плати. Організація преміювання працівників. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.
Тема № 10. Планування праці	4	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Трудові показники, їх взаємозв'язок і вплив на ефективність діяльності суб'єктів господарювання. 2) Методи розрахунку чисельності працівників за окремими категоріями. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.
Тема № 11. Аналіз, звітність і аудит у сфері праці	2	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Значення економічного аналізу у сфері праці. Сутність і значення аудиту у сфері праці. 2) Звітність показників з праці: статистична, оперативна. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження
Назва змістових модулів та тем	Лекц.	Практ (сем.)	Завдання для самостійної роботи

			тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм.
Тема № 12. Моніторинг соціально-трудової сфери. Міжнародна організація праці	2	2	1. Опрацювання лекційного матеріалу, 2. Самостійне опрацювання теоретичних питань: 1) Сутність моніторингу соціально-трудової сфери і його концептуальні положення. 2) Міжнародна організація праці (МОП) у сучасному світі: цілі, завдання, структура. 3. Підготовка до семінарського заняття, виконання домашніх завдань, опрацювання першоджерел та навчальної літератури; виконання індивідуального завдання, підготовка реферату, проходження тестування на сайті підтримки навчальних програм. 4. Виконання тестових завдань на сайті підтримки навчальних програм. 5. Підготовка до модульної контрольної роботи за теми 7-12.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Економіка праці і соціальні трудові відносини» використовуються наступні види контролю:

1. Поточний контроль – здійснюється протягом семестру шляхом опитування на практичних заняттях, перевірки виконання тестових завдань, рішення завдань, модульних контрольних робіт, участь у дискусіях, вирішення кейсів тощо.
2. Підсумковий семестровий контроль – здійснюється у формі письмового **екзамену** відповідно до графіка освітнього процесу.

Для оцінювання студентів використовується система накопичування балів. Згідно з «Положенням про організацію освітнього процесу в КПУ» підсумкова оцінка з дисципліни виставляється за 100-бальною шкалою з наступним переведенням у чотирибальну шкалу та шкалу ECTS.

Бали нараховуються за виконання завдань аудиторної роботи, домашніх завдань до практичних занять, аудиторних самостійних робіт, індивідуальних домашніх завдань.

Результати поточного контролю здобувачів вищої освіти є складовими елементами підсумкової оцінки з дисципліни.

Оцінка рівня роботи студента протягом семестру під час навчальних занять та самостійної роботи здійснюється у межах 60 балів (два модулі по 30 балів). Вага екзамену у підсумковій оцінці складає 40 балів.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО (СЕМЕСТРОВОГО) ОЦІНЮВАННЯ

Контрольний захід	Бали
Модуль №1	30
Практичні роботи	20
Поточний контроль	10
Модуль №2	30
Практичні роботи	20
Поточний контроль	10
Екзамен	40
Разом	100

Для оцінювання відповідей та письмових робіт студентів у національній системі використовуються наступні критерії:

– рівню «відмінно» відповідає теоретично правильна і вичерпна відповідь на поставлене питання, у якій студент показав всебічне системне знання програмного матеріалу; засвоєння навчальної літератури; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками та інструментами, вивчення яких передбачене програмою дисципліни; виконання не менше 90% запропонованих завдань самостійних та контрольних робіт;

– рівню «добре» відповідає теоретично правильна, але не вичерпна відповідь на поставлене запитання, в цілому повне знання програмного матеріалу, успішне виконання запропонованого завдання і засвоєння матеріалу основної літератури; виконання не менше 75% запропонованих завдань самостійних, контрольних робіт, екзаменаційного білету;

– рівню «задовільно» відповідає у цілому правильна відповідь на поставлене питання, в якій студент показав достатній рівень знань з основного програмного матеріалу дисципліни, але не зміг переконливо аргументувати свою відповідь, помилився у використанні понятійного апарату, показав недостатні знання рекомендованої літератури; виконання не менше 60% запропонованих завдань самостійних, контрольних робіт, екзаменаційного білету;

– рівню «незадовільно» відповідає неправильна або неповна відповідь на запитання, у якій студент продемонстрував значні прогалини у знаннях з основного програмного матеріалу; ухилився від аргументувань; показав незадовільні знання понятійного апарату і спеціальної літератури чи взагалі нічого не відповів; виконав менше 60% запропонованих завдань самостійних, контрольних робіт, екзаменаційного білету.

Оцінювання виконання поточного та підсумкового тестування відбувається автоматично у відсотковій 100 бальній шкалі з подальшим переводом у бальну шкалу з округленням до цілого значення за допомогою відповідних коефіцієнтів.

Шкала оцінювання: 100-бальна, національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D		
60-66	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно (з можливістю повторного складання)	не зараховано (з можливістю повторного складання)
0-34	F	Незадовільно(з обов'язковим повторним вивченням дисципліни)	не зараховано (з обов'язковим повторним вивченням дисципліни)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк П. Ю., Карпінський Б. А., Григор'єва М. І. Економіка праці й соціально-економічні відносини: Навчальний посібник. –К.: Центр навчальної літератури, 2004. –440 с.
2. Гриньова В.М., Шульга Г.Ю.Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навч. посіб. –К.: Знання, 2010. –310 с10.
3. Економіка праці й соціально-трудова відносини: Підручник / Шкільов О.В., Барабан С.С., Ярославський В.А., Гаврилук І.П., Балан О.Д., Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Ібатуллин М.І., Гапоненко Н.В., Мельянова Л.В. За ред. д-ра екон. наук, проф. Шкільова О.В. –К.: Четверта хвиля, 2008. –472 с.
4. Колот А.М.Соціально-трудова відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. – К: КНЕУ, 2004. –230 с.
5. Ланченко Є.О., Тимошенко М.М.Економіка праці і соціально-трудова відносини: Навч. посібник. –Житомир: Полісся, 2010. –280 с.
6. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник. вид. 2-ге, стереотипн. –Львів: „Новий Світ-2000”, 2006. –248 с.
7. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. —Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 412с.
8. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник. вид. 2-ге, стереотипн. –Львів: „Новий Світ-2000”, 2006. –248 с.
9. Статистика: Курс лекцій/ Л.П. Марченко, В.Г. Довженкова, В.Г. Іонин. и др.; Под ред. В.Г. Іонина. – Новосибирск: Изд. – во НГАиУ М.: ИНФРА – М, 1998. – 310 с.
10. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. —Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 412с.
11. Махсма М. Б. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник. – К.: Атака, 2005. –304 с.14.Уткин Э.А. Управление фирмой. – М.: Акалис, 1996. – 516 с.
12. Колот А. Соціально-трудова відносини: теорія і практика регулювання: монографія. – К.:КНЕУ, 2004. – 230с.- Розділ II.
13. Мірошниченко О. Система показників стану соціального партнерства в Україні та її інформаційне забезпечення // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Збірник наукових праць. Вип. 7. – Тернопіль: «Економічна думка». – 2002. – с. 200-205.
14. Бабенко А.Г., Бондаревська К.В.Нормування праці : навчально-наочний посібник для студентів денної та заочної форм навчання. –Вид. 2-ге, доп. -Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2013. –158с.
15. Васильков В. Г., Василькова Н. В. Організація і управління процесами виробництва: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2011. – 503с.
16. Данилевич Н. С., Калина А. В., Твердушка Т. Б., Рудакова С. Г. Вонберг Т. В. Організація та нормування праці. – К.: КНЕУ, 2015. – 389с.
17. Костишина Т. А. Вдосконалення методів оцінки праці та її оплати в контексті інтеграції України до ЄС / Т. А. Костишина // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2005. №2. Т.1. – С. 129-133.
18. А.Г. Семенов, О.В. Ярошевська, Г.О. Закаблук . Соціально-економічні аспекти розвитку трудових ресурсів// /Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми: монографія. - Донецьк: ІЭП НАН України, КПУ.– Запоріжжя: КПУ, 2014. – 798 с. [С. 91-100].
19. Бургман М.К. Основні закономірності міжнародної трудової міграції./ /Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів: міжнародна науково-практична конференція, 11 листопада 2015 р. - КПУ : Запоріжжя, вид-во КПУ, 2015 р.
20. Бургман М.К.,Попова В.Д. Вплив глобалізації на розвиток міжнародної міграції./ «Приазовський економічний вісник» Електронний науковий журнал. – Випуск 3(14)2019 – С.21-26.
21. Бургман М. К. Проблеми українського ринку праці та особливості його функціонування./ Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2015. – № 3. – С 14 - 19.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

2. Наукова бібліотека <http://library.if.ua/>
3. Верховна рада України <http://www.rada.gov.ua>
4. Урядовий портал <http://www.kmu.gov.ua/>
5. Сайт наукового журналу „Економіка розвитку”
<http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/UER/index.html>
6. <http://polka-knig.com.ua/book.php?book=4> /Економічна енциклопедія/
Кодекс законів про працю[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>.
7. Переверзєва А. В. Розвиток людського капіталу : джерело економічного зростання країни / А. В. Переверзєва // Торгівля і ринок України : зб. наук. праць. –2008. –No 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2008_25_26/15%20.pdf.
8. 2010 Quality of Life Index[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www1.internationalliving.com/qofl2010/>
9. Sci-Hub - сервіс доступу до наукової літератури - <https://sci-hub.la/>